

UDK 341.123:343.97
Prethodno priopćenje
Primljeno: 22. 10. 1992.Dr. VLADIMIR LJUBANOVIĆ,
Pravni fakultet Osijek

UJEDINJENI NARODI I ZAŠTITA OD MEĐUNARODNIH ZLOČINA

U ratu protiv Republike Hrvatske izvršeni su brojni međunarodni zločini, osobito na okupiranim hrvatskim područjima, koja su pod kontrolom Zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPROFOR-a) To je povod i poticaj da se raspravi pitanje obveza i odgovornosti Ujedinjenih naroda i njihovih organa, pa dakle i UNPROFOR-a, u odnosu na međunarodne zločine.

Pojmovi međunarodnih zločina sadržani su, prije svega, u Statutu Međunarodnog vojnog suda, koji je dodatak tzv. Londonskog sporazuma o gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca iz europskih sila osovine, od 8. kolovoza 1945. Međunarodna krivična djela, kao "teške povrede" međunarodnih konvencija o ratnom pravu, nabrojene su u tim međunarodnim konvencijama. Zločin genocida definiran je u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 1948. godine.

Iz pravila Povelje Ujedinjenih naroda iz 1945. godine (čl. 1. toč. 3, čl. 55. čl. 62, čl. 76) proizlazi da je zaštita prava i sloboda čovjeka jedan od glavnih ciljeva Ujedinjenih naroda, kao i da je ta zaštita postala interes i obveza međunarodne zajednice naroda.

Prema tzv. Načelima međunarodnog prava priznatim Statutom Nirnberškog suda i presudom toga suda, koja je prihvatila Generalna skupština Ujedinjenih naroda, svaki počinitelj međunarodnog zločina, bez obzira na unutarnje državne propise i državnu funkciju koju obavlja, neposredno odgovara međunarodnoj zajednici za izvršene zločine. Za suđenje i kažnjavanje takvih počinitelja potrebno je osnovati međunarodni krivični sud.

U međunarodnom pravu postoje pravila (čl. VIII. Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948, čl. 89. Dopunskog protokola I. Ženevske konvencije iz 1977. i dr.) iz kojih proistječu obveze Ujedinjenih naroda i njihovih organa u pitanjima međunarodnih zločina, među kojima su i one koje se odnose na suradnju s pojedinim državama u slučajevima takvih zločina. Na temelju tih pravila, nadležni hrvatski državni organi treba da odmah zatraže suradnju s UNPROFOR-om u prikupljanju podataka i dokaza o izvršenim međunarodnim zločinima u Hrvatskoj, osobito na njenim okupiranim područjima.

Povod ovom radu su brojni zločini prema međunarodnom pravu počinjeni u osvajačkom ratu protiv Republike Hrvatske, čak i na područjima pod kontrolom Zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda. Autor objašnjava pojmove međunarodnih zločina, a zatim izučava pravila međunarodnopravnih dokumenata iz kojih proizlaze obveze Ujedinjenih naroda i njihovih organa s područja zaštite ljudskih prava i suzbijanja međunarodnih zločina.

I.

U ratu protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti i političke neovisnosti Republike Hrvatske, svakodnevno se čine brojni međunarodni zločini, kao "teške povrede" međunarodnih konvencija o ratnom pravu. Među tim zločinima čine se ubojstva, mučenja, nanošenja teških tjelesnih ozljeda, uništavanja i prisvajanja dobara, napadi na civilno stanovništvo i civilne objekte, napadi na vjerske objekte i povijesne spomenike, nezakonita deportiranja, uzimanje talaca i dr. Zločini se čine osobito na okupiranim hrvatskim područjima, čak i nakon razmještanja i preuzimanja kontrole nad tim područjima od strane Zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPROFOR).

No i pored takvog stanja, u čestim kontaktima, razgovorima i dogovorima s odgovornim predstavnicima UNPROFOR-a, redovito se raspravlja o razmještanju tih snaga, odlasku bivše JNA iz Hrvatske, demilitarizaciji, povratku prognanika u svoje domove i dr., što je dakako vrlo aktualno i značajno, a gotovo nikada ili tek ponekad, barem prema našim saznanjima, o dužnosti i odgovornosti Ujedinjenih naroda u odnosu na zločine po međunarodnom pravu.

Izrečene činjenice su povod i poticaj da razmotrimo pitanje obveza Ujedinjenih naroda (pa dakle i njihovih Zaštitnih snaga) u zaštiti ljudskih prava i sloboda, polazeći od pravila sadržanih u Povelji Ujedinjenih naroda i u drugim međunarodnim dokumentima. Razumije se, zaštita prava čovjeka uključuje i sprečavanje međunarodnih zločina, jer su takva djela najgrublji atak na ljudska prava. Pri tome podsjećamo na misao I. Supeka "da je intelektualac često obavješteniji o mnogim relevantnim pitanjima te je moralno obvezan da se obrati javnosti, a ta je dužnost to preča što su društvu važnije stanovite obavijesti..."¹

¹ Akademik Ivan Supek, u "Novom vjesniku" od 27. svibnja 1992.

Zasigurno, saznanja o zadacima Ujedinjenih naroda i njihovih organa u sprečavanju međunarodnih zločina i kažnjavanju njihovih počinitelja su "važne obavijesti", osobito s obzirom na podatak da je broj zločina na tlu Hrvatske sve veći, a da je UNPROFOR često samo promatrač tih zločina.

II.

Međunarodni zločini su najteža krivična djela, koja su proglašena zločinima po međunarodnom pravu. Odredbe o ovim djelima nalazimo u pravilima međunarodnog ratnog prava, iz kojih su ova djela unijeta u pozitivna zakonodavstva pojedinih država.

Pojmovi međunarodnih zločina izloženi su, prije svega, u Statutu Međunarodnog vojnog suda, koji je sastavni dio Sporazuma o gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca iz europskih sila osovine, kojega su 8. kolovoza 1945. u Londonu potpisale Francuska, SAD, SSSR i Velika Britanija. Taj je Statut, u čl. 6. st. 2, razvrstao međunarodne zločine u tri skupine: zločine protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.

Zločini protiv mira su planiranje, pripremanje, poticanje ili vođenje agresivnog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili jamstva, ili sudjelovanje u nekom zajedničkom planu ili zavjeri za izvršenje takvih djela.

Ratni zločini su kršenje ratnih zakona i ratnih običaja, npr. ubojstva, zlostavljanja ili odvođenja na prisilan rad ili za koji drugi cilj civilnog stanovništva okupiranog područja ili na okupirano područje, ubojstva i zlostavljanja ratnih zarobljenika, ubijanje talaca, pljačkanje javne ili privatne imovine, namjerno razaranje gradova i sela, ili pustošenja koja nisu opravdana vojnim potrebama.

Zločini protiv čovječnosti su ubojstva, istrebljenje, porobljavanje, deportiranje i druga nečovječna djela, izvršena prema bilo kojem civilnom stanovništvu prije ili za vrijeme trajanja rata, ili progoni zbog političkih, rasnih ili vjerskih razloga počinjeni u izvršenju nekog zločina ili u vezi sa zločinom koji spada u nadležnost Međunarodnog vojnog suda.

Statut Međunarodnog vojnog suda sadrži i druga pravila koja su poslužila kao pravna osnova za suđenje ratnim zločincima u Nürnbergu 1945. i 1946. te Tokiju 1948. godine. Tako pravilo po kome su vođe, organizatori, poticatelji i sudionici koji su sudjelovali u razradi i izvršenju zajedničkog plana ili zavjere da se počini bilo koji od navedenih zločina odgovorni za sva djela što su ih bilo koje osobe počinile u izvršenju toga

plana (čl. 6. st. 3). Zatim pravilo da sud može proglasiti da je skupina ili organizacija kojoj je pojedinac pripadao bila zločinačka organizacija (čl. 9. st. 1). U tom slučaju nadležne vlasti svake potpisnice imat će pravo, zbog članstva u toj skupini ili organizaciji, svakoga pojedinca izvesti pred domaće, vojne ili okupacijske sudove; u svakom takvom slučaju zločinački karakter skupine ili organizacije smatrat će se dokazanim i neće moći biti osporavan (čl. 10). Dalje, pravilo da se službeni položaj optuženika, bilo kao državnih glavara ili visokih časnika, neće smatrati razlogom za oslobađanje ili ublažavanje kazne (čl. 7). I, najзад, pravilo da optuženika ne oslobađa odgovornosti činjenica da je djelovao prema naređenju svoje vlade ili nekog pretpostavljenog, ali se može smatrati razlogom za ublažavanje kazne (čl. 8).

Vidimo, prema izloženome, da Statut Međunarodnog vojnog suda sadrži pojmove međunarodnih krivičnih djela, a zatim i prva osnovna načela međunarodnog krivičnog prava. Zbog toga se može reći da je taj Statut prvi međunarodni krivični zakonik.

Međunarodni zločini, kao "teške povrede" međunarodnih konvencija o ratnom pravu, nabrojani su u sve četiri Ženevske konvencije o zaštiti žrtava oružanog sukoba iz 1949. godine, a njihova je lista porširena u Dopunskom protokolu I. uz Ženevske konvencije iz 1977. godine.²

Po čl. 50. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu iz 1949. (tzv. I. ženevska konvencija) i čl. 51. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru iz 1949. (tzv. II. ženevska konvencija) "teške povrede... jesu one koje obuhvaćaju bilo koji od ovih čina, ako su počinjeni protiv osoba ili dobara zaštićenih Konvencijom³: namjerno ubojstvo, mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke pokuse, namjerno prouzrokanje velikih patnji ili nanošenje teških povreda tjelesnom integritetu ili zdravlju, uništavanje i prisvajanje dobara izvršeno u velikom razmjerima, protupravno i samovoljno".

Čl. 130. Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1949. (tzv. III. ženevska

² Navedene međunarodne konvencije i protokol te uz njih Dopunski protokol II. uz Ženevske konvencije iz 1977. godine, glavni su izvor međunarodnog ratnog prava. To pravo "sadrži pravila koja uređuju odnose među subjektima međunarodnog prava za vrijeme rata i u vezi s ratom" (Juraj Andrassy, Međunarodno pravo, Zagreb 1984, str. 559).

³ I. i II. ženevska konvencija zaštićuju ranjenike, bolesnike i brodolomce kao pripadnike oružanih snaga zaraćenih država.

konvencija) određuje da "teške povrede... jesu one koje obuhvaćaju bilo koji od ovih čina, ako su počinjeni protiv osoba ili dobara zaštićenih Konvencijom⁴: namjerno ubojstvo, mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke pokuse, namjerno prouzrokovanje velikih patnji ili nanošenje teških povreda tjelesnom integritetu ili zdravlju, prisiljavanje ratnog zarobljenika da služi u oružanim snagama neprijateljske sile ili njegovo lišavanje prava da bude propisno i nepristrano suđen prema odredbama ove Konvencije."

Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 1949. (tzv. IV. ženevska konvencija), u čl. 147, predviđa da "teške povrede... jesu one koje obuhvaćaju bilo koji od ovih čina, ako su počinjeni protiv osoba ili dobara zaštićenih Konvencijom⁵ : namjerno ubojstvo, mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke pokuse, namjerno prouzrokovanje velikih patnji ili nanošenje teških povreda tjelesnom integritetu ili zdravlju, nezakonito deportiranje ili premještanje, nezakonito zatvaranje, prisiljavanje zaštićene osobe da služi u oružanim snagama neprijateljske sile ili njeno lišavanje prava da bude propisno i nepristrano suđena prema odredbama ove Konvencije, uzimanje talaca, uništavanje i prisvajanje dobara izvršeno u velikim razmjerima, protupravno i samovoljno."

Najzad, Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba iz 1977. godine (tzv. dopunski protokol I)⁶ u čl. 11. i čl. 85, određuje teške povrede toga protokola. Po čl. 11, osobe koje su u vlasti protivničke stranke ili koje su internirane, zadržavne u pritvoru ili na drugi način lišene slobode kao posljedica situacije u čl. 1, zabranjeno je podvrgnuti bilo kakvom medicinskom postupku koji ne bi bio motiviran stanjem zdravlja te osobe i koji nije u skladu s općeuvojenim medicinskim standardima koji bi pod sličnim medicinskim okolnostima stranka koja primjenjuje postupak primijenila na osobe koje su njezini državljani i koje ni na koji način nisu lišeni slobode (st. 1). Naročito je zabranjeno na tim osobama vršiti čak i s

njihovim pristankom: a) fizičko sakaćenje; b) uklanjanje tkiva ili organa radi transplantacije, osim ako su takve radnje opravdane u skladu s uvjetima predviđenim u st. 1 (st.2). Iznimke od ovih zabrana moguće su samo u slučaju davanja krvi za transfuziju ili kože za presađivanje, pod uvjetom da je to dano dobrovoljno i bez ikakve prisile ili navođenja, i tada samo u terapeutske svrhe, pod uvjetima koji su u skladu s općeuvojenim medicinskim standardima i kontrolom i u interesu kako davatelja, tako i primatelja (st.3). Svaka namjerna radnja ili propust koji ozbiljno ugrožava fizičko ili mentalno zdravlje ili integritet bilo koje osobe koja je u vlasti neke druge stranke, a ne one od koje ona ovisi, i kojima se ili krše zabrane iz st. 1. i 2. ili se ne poštuju uvjeti iz st. 3. predstavlja tešku povredu ovog protokola (st. 4).

Prema čl. 85. toč. 3. Dopunskog protokola I, pored teških povreda definiranih u čl. 11, slijedeća djela će se smatrati kao teške povrede toga protokola kada su izvršena namjerno, kršenjem odgovarajućih odredaba ovog protokola, i uzrokovala smrt ili ozbiljne tjelesne ili zdravstvene povrede: a) napad na civilno stanovništvo ili pojedine civilne osobe⁷; b) poduzimanje napada bez izbora ciljeva⁸ koji pogađa civilno stanovništvo ili civilne objekte, sa znanjem da će takav napad uzrokovati prekomjerne gubitke života, povrede civila ili oštećenje civilnih objekata⁹; c) poduzimanje napada na građevine ili instalacije koje sadrže opasne sile, sa znanjem da će takav napad uzrokovati prekomjerne gubitke života, povrede civila ili oštećenje civilnih objekata; d)

7 Civilno stanovništvo i pojedini civili uživaju opću zaštitu od opasnosti koje proistječu iz vojnih operacija te neće biti predmet napada. Napadi protiv civilnog stanovništva ili civila represalijama zabranjeni su (čl. 51. toč. 1, 2, i 6. Dopunskog protokola I).

Civil je svaka osoba koja ne pripada jednoj od kategorija osoba navedenih u čl. 4A. toč. 1-3. i 6.III. ženevske konvencije i u čl. 43. Dopunskog protokola I. U slučaju sumnje da li je neka osoba civil, ta će se osoba smatrati za civila (čl. 50. toč. 1. dopunskog protokola I).

8 Napadi bez izbora ciljeva jesu: a) napadi koji nisu usmjereni na određeni vojni objekt; b) napadi pri kojima se primjenjuje metoda ili koristi sredstvo borbe koji ne mogu biti upravljani na određeni vojni objekt; ili c) napadi prilikom kojih se primjenjuje metoda ili koristi sredstvo borbe čije se djelovanje ne može ograničiti onako kako je to predviđeno Dopunskim protokolom I; te su, prema tome, u svakom takvom slučaju napadi takve prirode da pogađaju vojne objekte i civile i civilne objekte bez razlikovanja (čl. 51. toč. 4. Dopunskog protokola I). Vidi i čl. 51. toč. 5. Dopunskog protokola I.

9 Civilni objekti ne smiju biti predmet napada ili represalija. Civilni objekti su svi objekti koji nisu vojni objekti. Vojni objekti su ograničeni na one koji po svojoj prirodi, lokaciji, namjeni ili korištenju uspješno pridonose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelomično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija u uvjetima koji vladaju u to vrijeme, daju određenu vojnu prednost. U slučaju sumnje da li se neki objekt, koji je namijenjen u civilne svrhe, koristi tako da uspješno pridonosi vojnoj akciji, smatrat će se da se ne koristi na taj način (čl. 52. Dopunskog protokola I).

4 III. ženevska konvencija zaštićuje ratne zarobljenike. Tko su ratni zarobljenici vidi u čl. 4. te konvencije.

5 IV. ženevska konvencija štiti civilne osobe bez razlike koje se, u slučaju sukoba ili okupacije, u bilo kojem trenutku i na bilo koji način nađu u vlasti stranke u sukobu ili okupacijske sile čiji nisu državljani. Ona ne štiti državljene države koja nije njome vezana (čl. 4. st. 1. i 2. IV. ženevske konvencije).

6 Dopunski protokol I dopunjuje četiri Ženevske konvencije o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, što znači da se primjenjuje na sve osobe koje su zaštićene tim konvencijama.

uzimanje nebranjene mjesta i demilitarizirane zone za predmet napada; e) uzimanje za predmet napada osobe za koju se zna da je onesposobljena za borbu; f) perfidno korištenje, kršenjem čl. 37, znaka raspoznavanja Crvenog križa, Crvenog polumjeseca ili Crvenog lava i sunca ili drugih zaštitnih znakova koji su priznati Konvencijama¹⁰ ili ovim protokolom.

Po toč. 4. čl. 85. Dopunskog protokola I, teškim povredama toga protokola smatrat će se i slijedeće radnje, kada su izvršene namjerno i uz kršenje Konvencije ili protokola: a) premještanje dijelova vlastitog civilnog stanovništva od strane okupacijske sile na teritorije koje ona okupira, ili deportiranje ili prebacivanje cjelokupnog ili dijelova stanovništva s okupiranog teritorija unutar ili izvan tog teritorija, kršenjem čl. 49. IV. ženevske konvencije; b) neopravdaano odgađanje repatrijacije ratnih zarobljenika ili civila; c) provođenje aparthejda i ostalih nehumanih i degradirajućih postupaka koji vrijeđaju osobno dostojanstvo, na temelju rasne diskriminacije; d) uzimanje jasno vidljivih povijesnih spomenika, umjetničkih djela ili mjesta za vjerske obrede, koji predstavljaju kulturno ili duhovno nasljeđe naroda i kojima je pružena posebna zaštita putem specijalnih aranžmana, na primjer u okviru nadležne međunarodne organizacije, za predmet napada, što ima za posljedicu njihovo razaranje u velikim razmjerima, ako nema dokaza o korištenju takvih objekata od protivničke strane za pomoć vojnim akcijama¹¹, i kada takvi povijesni spomenici, umjetnička djela i mjesta za vjerske obrede nisu locirani u neposrednoj blizini vojnih ciljeva; e) lišavanje osobe koja je zaštićena Konvencijama prava na pravično i redovno suđenje.

Ovdje treba još dodati da se "teške povrede" Konvencija i Dopunskog protokola I. smatraju ratnim zločinima (čl. 85. toč. 5. Dopunskog protokola I.).

No naše razmatranje međunarodnih zločina ne bi bilo potpuno ako bi mimoišli zločin genocida. Genocid, kao međunarodni zločin, tekovina je novijeg vremena. Zacijelo, povijest čovječanstva poznaje slučajeve uništavanja čitave skupine ljudi, tako npr. uništavanje domorodaca u mnogim kolonijama, razaranja pojedinih gradova i državica, pokolji nad pripadnicima određenih naroda. Ali su tek zločini fašista u drugom svjetskom

ratu, okrutni, bezobzirni, masovno i planski provođeni, bili poticaj međunarodnoj zajednici da predvidi djelo genocida kao zločin protiv međunarodnog prava. Riječ genocid sastavljena je od grčke riječi *genos*-rod, pleme i latinske riječi *occidere* - ubiti, što dakle označava uništavanje određene skupine ljudi. Naziv genocid potječe od američkog profesora Lemkina.¹²

Statut Međunarodnog vojnog suda, kao ni presuda Nirnberškog suda ne upotrebljavaju ovaj naziv. No usvaja ga Generalna skupština Ujedinjenih naroda u svojoj Rezoluciji br. 96 od 11. prosinca 1946, u kojoj između ostalog stoji: "Genocid je uskraćivanje prava na opstanak čitavim ljudskim skupinama, kao što je homicid uskraćivanje prava na život pojedinim ljudskim bićima; ...Kažnjavanje zločina genocida je stvar od međunarodnog interesa. Generalna skupština stoga potvrđuje da je genocid zločin po međunarodnom pravu, koji civilizirani svijet osuđuje, i čiji glavni izvršitelji kao i njihovi suučesnici treba da budu kažnjeni bez obzira na to da li se radi o privatnim osobama, javnim službenicima ili državicima, i vez obzira na to da li je zločin počinjen iz vjerskih, rasnih, političkih ili ma kakvih drugih razloga." Države članice pozvane su da poduzmu zakonodavne mjere za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida, a Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih naroda pozvan je da pripremi nacrt Konvencije o genocidu.

9. prosinca 1948. Generalna skupština Ujedinjenih naroda usvaja Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Po ovoj Konvenciji "genocid znači bilo koje od slijedećih djela, počinjeno s namjerom da se potpuno ili djelomično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina: a) ubojstvo članova skupine; b) nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede članovima skupine; c) namjerno podvrgavanje skupine takvim uvjetima života koji bi trebali dovesti do njezina potpunog ili djelomičnog uništenja; d) nametanje takvih mjera kojima se želi spriječiti rađanje u okviru skupine; e) prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu" (članak II). Kažnjiva su slijedeća djela: a) genocid; b) zavjera da se izvrši genocid; c) neposredno javno poticanje da se izvrši genocid; d) pokušaj da se izvrši genocid; e) suučesništvo u genocidu (članak III). Genocid je, bez obzira da li je izvršen u vrijeme rata ili u vrijeme mira, zločin po međunarodnom pravu i stranke ugovornice se obvezuju da će ga sprečavati i kažnjavati (članak I). Kaznit će se počinitelji genocida ili bilo kojeg drugog djela nabrojenu u članku III, bez obzira na to da li su članci,

¹⁰ Pod izrazom "Konvencija" razumijevaju se četiri Ženevske konvencije od 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (čl. 2. Dopunskog protokola I.).

¹¹ Po čl. 53. Dopunskog protokola I, zabranjeno je: a) vršiti bilo kakav neprijateljski akt uperen protiv povijesnih spomenika, umjetničkih djela ili hramova koji čine kulturno ili duhovno nasljeđe naroda; b) koristiti takve objekte za pomoć vojnim akcijama; c) da takvi objekti budu predmet represalija.

¹² Usp. R. Lemkin, *Axis Rulle in Occupied Europe*, Washington 1944.

funkcionari ili obični pojedinci (članak IV). Stranke ugovornice se obvezuju da poduzmu zakonodavne mjere potrebne da bi se osigurala primjena odredaba ove Konvencije, a osobito da predvide djelotvorne krivične sankcije za osobe krive za genocid ili za bilo koje drugo djelo iz članka III (članak V.). Genocid i druga djela nabrojena u članku III. ne smatraju se političkim zločinima radi izručenja; stranke ugovornice se obvezuju da će u takvim slučajevima odobravati izručenje u skladu sa svojim zakonima i međunarodnim ugovorima koji su na snazi (članak VIII). Osobama optuženim za genocid ili za bilo koje drugo djelo nabrojeno u članku III. suditi će nadležni sud države na čijem je području djelo počinjeno ili međunarodni krivični sud koji će biti nadležan za one stranke ugovornice koje budu prihvatile njegovu sudbenost (članak VI.).

Valja, dalje, istaći da je 26. studenog 1968. Generalna skupština Ujedinjenih naroda usvojila Konvenciju o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Po toj Konvenciji, ne postoji vremensko zastarijevanje u pogledu slijedećih zločina bez obzira na datum kada su počinjeni: a) ratni zločini prema definiciji u Statutu Međunarodnog vojnog suda, kao i "teške povrede" nabrojene u Ženevskim konvencijama iz 1949. o zaštiti žrtava rata; b) zločini protiv čovječnosti, bilo da su počinjeni u doba rata ili u doba mira, prema definiciji u Statutu Međunarodnog vojnog suda, protjerivanje putem oružanog napada ili okupacije i nehumana djela koja proistječu iz politike apartheida, kao i zločin genocida prema definiciji danoj u Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948, čak i kad takva djela ne predstavljaju povredu domaćeg zakona zemlje kojoj su izvršena (članak I). Vrlo je značajna odredba članka II, po kojoj u slučaju počinjenog zločina iz članka I, odredbe ove Konvencije primjenjuje se na predstavnike državne vlasti ili na pojedince koji kao glavni akteri ili kao sudionici sudjeluju u izvršenju ili koji neposredno potiču druge osobe da počine bilo koji od spomenutih zločina, ili koji kuju zavjeru da ih počine, bez obzira na stupanj počinjenog zločina, kao na predstavnike državne vlasti koji toleriraju vršenje tih zločina. I dalje, stranke ugovornice preuzimaju obvezu da u svojoj zemlji poduzmu sve potrebne mjere kako bi omogućile izručenje osoba navedenih u članku II, u skladu s međunarodnim pravom (članak III), kao i da se odredbe o zastarijevanju ne odnose na gonjenje i kažnjavanje zločina spomenutih u člancima I. i II. ove Konvencije, kao i da se takve odredbe o zastarijevanju, ako postoje, ukinu (članak IV.).

III.

Razvitak ideje o ljudskim pravima i slobodama, počevši od dokumenata koji su donijeti u Engleskoj kao što su Magna carta libertatum iz 1215, Petition of Rights iz 1627, Habeas Corpus Act iz 1679, Bill of Rights iz 1689, i Act of Settlement iz 1700, zatim preko Bill of Rights Ustava Virdžinije iz 1776, Deklaracije o nezavisnosti SAD iz 1776, francuske Deklaracije o pravima čovjeka i građanina iz 1779, pa sve do suvremenih međunarodnopravnih dokumenata o pravima čovjeka, ostvarivao se u nekoliko pravaca.

Prije svega, krug čovjekovih prava se sve više širio, tako da od manjeg broja osnovnih građanskih prava i sloboda danas postoji značajan broj građanskih, političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava čovjeka.

Zatim, krug nositelja ljudskih prava se povećavao, od pojedinih povlaštenih skupina ljudi na svako ljudsko biće.

Nadalje, pravne formulacije ljudskih prava i sloboda postajale su sve jasnije, preciznije i određenije.

Inajzad, što je za našu temu posebno značajno, od usvajanja Povelje Ujedinjenih naroda 1945. godine zaštita ljudskih prava i sloboda prestaje biti samo unutarnje pitanje pojedinih država i postaje interes, obveza i odgovornost međunarodne zajednice naroda.

Već se u preambuli Povelje Ujedinjenih naroda iz 1945. godine ističe: "Mi, narodi Ujedinjenih naroda, riješeni... da ponovo potvrdimo vjeru u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i vrijednost ljudske ličnosti, u ravnopravnost muškarca i žene i u jednakost prava velikih i malih naroda... odlučili smo da udružimo svoje napore radi postizanja ovih ciljeva." Među ciljevima Ujedinjenih naroda, u čl. 1. toč. 3. Povelje, ističe se ostvarivanje međunarodne suradnje "rješavanjem međunarodnih problema gospodarske, socijalne, kulturne ili humanitarne prirode i razvijanjem i poticanjem štovanja prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve bez razlike rase, spola, jezika i vjere." Prema čl. 13. Povelje "Generalna skupština podstiče proučavanje i daje preporuke u cilju unapređivanja međunarodne suradnje na gospodarskom, društvenom, kulturnom, odgojnom i zdravstvenom području, kao i pomaganja u ostvarivanju prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve bez obzira na rasu, spol, jezik i vjeroispovijest. "Povelja, zatim, predviđa: Ujedinjeni narodi će pomagati "sveopće štovanje i uvažavanje prava čovjeka kao i osnovnih sloboda za sve bez obzira na rasu, spol, jezik i vjeroispovijest" (čl. 55); Ekonomski i socijalni savjet" može davati preporuke u cilju razvitka

štovanja i uvažavanja prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve" (čl. 62); osnovni zadaci sustava stabilnosti su "da razvija štovanje prema pravima čovjeka i prema osnovnim slobodama za sve bez obzira na rasu, spol, jezik i vjeroispovijest..." (čl. 76).

Iz navedenih pravila Povelje Ujedinjenih naroda proizlazi da je zaštita prava i sloboda čovjeka jedan od osnovnih ciljeva Ujedinjenih naroda, kao i da je ta zaštita izašla iz okvira unutarnje nadležnosti pojedinih država te je postala međunarodno pitanje.¹³

Drugo je, međutim, pitanje poduzimanja djelotvornih mjera od strane Ujedinjenih naroda u slučajevima povreda ljudskih prava u pojedinim državama. Naime, prema Glavi VII. Povelje Ujedinjenih naroda, čl. 41. Vijeće sigurnosti može odlučiti kakve mjere, koje ne uključuju upotrebu oružane sile, treba poduzeti da se provedu u život njegove odluke, i može pozvati članove Ujedinjenih naroda da primijene te mjere. One mogu obuhvatiti potpuni ili djelomični prekid gospodarskih odnosa te željezničkih, pomorskih, zračnih, poštanskih, telgrafskih, bežičnih i drugih sredstava veze, kao i prekid diplomatskih odnosa. Po čl. 42. Povelje, ako Vijeće sigurnosti smatra da mjere predviđene u čl. 41 ne bi odgovarale ili ako se pokazalo da ne odgovaraju, ono može poduzeti pomoću zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga takvu akciju koju smatra potrebnom za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti. Ta akcija može obuhvatiti demonstracije, blokadu i druge operacije zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga članova Ujedinjenih naroda. Iz citiranih pravila Povelje Ujedinjenih naroda proizlazi da u slučaju kršenja ljudskih prava u pojedinoj državi, Vijeće sigurnosti može poduzeti efikasne mjere¹⁴ samo ako je zbog tih kršenja ugrožen međunarodni mir i sigurnost.

IV.

Za pitanje zaštite od međunarodnih zločina, kao najtežih oblika povreda prava čovjeka, osobito značenje ima Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih naroda od 11. prosinaca 1946. Tom Rezolucijom, naime, Generalna skupština "potvrđuje načela međunarodnog

prava, priznata Satutom Nirnberškog suda i presudom toga Suda. "Na svom idućem zasjedanju, Generalna skupština je novoosnovanoj Komisiji za međunarodno pravo povjerila zadatak" "da formulira načela međunarodnog prava priznata Statutom Nirnberškog suda i presudom toga Suda i da izradi nacrt kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva". Komisija za međunarodno pravo je, nakon toga, pismeno utvrdila spomenuta načela, a Generalna skupština ih je primila na znanje. To su slijedeća načela:

Načelo I. Svaka osoba koja počini djelo koje predstavlja međunarodnopravni zločin odgovorna je za to i podliježe kažnjavanju;

Načelo II. Činjenica da unutarnje pravo ne predviđa kaznu za djelo koje predstavlja međunarodnopravni zločin ne oslobađa u međunarodnom pravu odgovornosti onu osobu koja ga je počinila;

Načelo III. Činjenica da je osoba koja je počinila međunarodnopravni zločin djelovala u svojstvu šefa države ili vlade ne oslobađa je odgovornosti u međunarodnom pravu;

Načelo IV. Činjenica da je neka osoba radila po naređenju svoje vlade ili pretpostavljenog ne oslobađa je odgovornosti u međunarodnom pravu, ako je imala mogućnost moralnog izbora;

Načelo V. Svaka osoba koja je optužena za međunarodnopravni zločin ima pravo na pravično suđenje, kako u pogledu činjenica, tako i u pogledu prava;

Načelo VI. Za slijedeće zločine kažnjava se kao za međunarodnopravne zločine:

- a) Zločini protiv mira,
- b) Ratni zločini,
- c) Zločini protiv čovječnosti;¹⁵

Načelo VII. Sudjelovanje u nekom zločinu protiv mira, u ratnom zločinu ili zločinu protiv čovječnosti, međunarodnopravni je zločin...

Na taj način, dakle formuliranjem i prihvaćanjem gore navedenih tzv. "Načela međunarodnog prava priznatih Statutom Nirnberškog suda i presudom toga Suda", željelo se zaštititi čovječanstvo od međunarodnih zločina koji bi se mogli činiti u budućnosti. Išlo se za tim da pravila tzv. Londonskog sporazuma od 8. kolovoza 1945, koja se inače odnose na suđenje i kažnjavanje glavnih ratnih zločinaca prošloga svjetskoga rata, dobiju daleko veće i šire značenje. Htjelo se postići da tekovina trajne vrijednosti tzv.

¹³ Suglasno tome, pitanje povreda ljudskih prava razmatrano je na sjednicama Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, unatoč protivljenju pojedinih država u kojima je dolazilo do tih povreda. Te su države, naime, stavljale prigovor da se radi o pitanju koje, u smislu čl. 2. toč. 7. Povelje, pripada u njihovu unutarnju nadležnost. Vidi o tome Milan Bartoš, Međunarodno javno pravo, I knjiga, 1954, Kultura, str. 393-395.

¹⁴ Na temelju hrvatskog ratnog iskustva iz 1991. i 1992. godine, pod efikasnim mjerama za zaštitu ljudskih prava podrazumijevamo oružanu akciju međunarodne zajednice naroda protiv agresora.

¹⁵ Ovi su zločini, u Načelu VI. pobliže definirani na način kao što smo već naveli gore pod II.

Nimberških procesa bude ta da svaki počinitelj zločina po međunarodnom pravu, bez obzira na unutarnje državne propise i funkciju koju obavlja u nekoj državi, neposredno odgovara međunarodnoj zajednici za počinjene zločine.

Međutim, političke prilike nakon drugog svjetskog rata nisu pogodovale stvaranju svih potrebnih pretpostavki za suđenje počiniteljima međunarodnih zločina pro futuro. To su slijedeće pretpostavke:

- usvajanje međunarodnog krivičnog prava, kao supranacionalnog, međudržavnog krivičnog prava;
- ustanovljenje međunarodne krivične procedure;
- utemeljenje međunarodnog krivičnog suda nadležnog za suđenje počiniteljima međunarodnih krivičnih djela, ma gdje oni bili izvršeni, uključivo i one počinitelje čiji se zločini ne mogu zemljopisno točno lokalizirati.

Naime, koliko god je Komisiji za međunarodno pravo povjeren izrada nacrtu kodeksa međunarodnih krivičnih djela, a zatim i da razmotri mogućnosti osnutka redovitog međunarodnog krivičnog suda,¹⁶ rezultati u tome pravcu još uvijek izostaju.

Vidjeli smo, međutim, gore pod II, da sve četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine nabrajaju međunarodna krivična djela kao "teške povrede" tih konvencija, kao i da je broj tih djela povećan Dopunskim protokolom I. iz 1977. godine. Zbog toga su spomenuti međunarodnopravni dokumenti, kojima je regulirana oblast međunarodnog ratnog prava. Uz te dokumente, kao što je već istaknuto, Statut Međunarodnog vojnog suda, koji je dodatak Londonskog sporazuma od 8. kolovoza 1945. sadrži temelje sustava i pojmove određenih međunarodnih krivičnih djela.

Što se tiče krivične procedure, stvari stoje ovako: sve četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine, a zatim i dva dopunska protokola uz te konvencije iz 1977. godine, sadrže pravila koja se odnose na procesno krivično pravo. To su minimalni međunarodni standardi koji se moraju uvažavati u krivičnom postupku protiv osoba zaštićenih međunarodnim konvencijama i koji su važan izvor formalnog međunarodnog krivičnog prava.¹⁷ Dabome, određena pravila s područja krivičnog postupka daje i Statut Međunarodnog vojnog suda iz 1945. godine.¹⁸

¹⁶ Usp. Andrassy, o.c. str. 258.

¹⁷ Vidi o tome pobliže u našem radu: Pravila međunarodnog ratnog prava koja se odnose na krivično procesno pravo i postupak protiv počinitelja zločina u ratu u Hrvatskoj, Pravni vjesnik, Osijek, br. 1-4/91.

¹⁸ Vidi čl. 12. i čl. 16-21. toga Statuta.

No i dalje ostaje neriješeno pitanje suđenja i kažnjavanja onih počinitelja ratnih zločina, osobito glavnih (vođe, naredbodavci) koji su izvan domašaja nadležnih organa krivičnog postupka. To pitanje ne rješava načelo "aut dedere, aut punire" koje je prihvaćeno u sve četiri Ženevske konvencije iz 1949.¹⁹ a ni pravilo o međusobnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, koje uključuje i suradnju u pitanju ekstradicije, sadržano u čl. 88. Dopunskog protokola. I. Zato je neophodno insistirati na osnutku međunarodnog krivičnog suda.

Razumije se, međunarodni krivični sud bio bi nadležan i za suđenje počiniteljima zločina u ratu u Hrvatskoj koji nisu dostupni organima hrvatskog pravosuđa. Ali ni osnutkom redovitog ili ad hoc međunarodnog krivičnog suda, po uzoru na ad hoc međunarodne vojne tribunale koji su sudili glavnim ratnim zločincima prošloga svjetskog rata, nerješavaju se svi problemi postupanja protiv počinitelja ratnih zločina u Hrvatskoj.

Naime, da bi javni tužitelj mogao goniti počinitelja krivičnog djela, moraju postojati dokazi da je određena osoba izvršila odnosno djelo. I upravo na tome području, dakle u pronalaženju i sakupljanju dokaza o krivičnim djelima i počiniteljima prije započinjanja krivičnog postupka, postoje značajne teškoće. Ove su teškoće osobito izražene na okupiranim hrvatskim područjima, koja su pod kontrolom UNPROFOR-a, a na kojima hrvatski državni organi nisu u mogućnosti prikupljati dokaze o osnovanosti sumnje da je počinjeno krivično djelo te pronaći počinitelja.

Radi toga se nameće pitanje obveza Ujedinjenih naroda i njihovih organa, što znači i njihovih Zaštitnih snaga, koje proistječu iz određenih međunarodnopravnih dokumenata, a odnose se na sprečavanje međunarodnih zločina, prikupljanja dokaza o tim zločinima te pronalaženje i hvatanje počinitelja.

Kako smo već vidjeli, naprijed pod III, u pravilima Povelje Ujedinjenih naroda iz 1945. godine (čl. 1. toč. 3, čl. 13, čl. 55. i dr.) dolazi do izražaja stajalište da je međunarodna suradnja radi ostvarivanja i zaštite prava i sloboda čovjeka jedan od važnih ciljeva Ujedinjenih naroda. Bez sumnje, međunarodna suradnja o kojoj je riječ podrazumijeva i suradnju u zaštiti od međunarodnih krivičnih djela, jer su upravo ta djela najžešći zahvati u osnovna ljudska prava, a osobito u pravo na život i pravo na slobodu.

¹⁹ Vidi čl. 49. st. 2. I. ženevske konvencije, čl. 50. st. 2. II. ženevske konvencije, čl. 129. st. 2. III. ženevske konvencije i čl. 146. st. 2. IV. ženevske konvencije.

Zatim po gore pod IV. navedenim " Načelima međunarodnog prava priznatim Statutom Njimeškog suda i presudom toga Suda", prihvaćenim od strane Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, počinitelji međunarodnih zločina, uključujući i šefove država ili vlada, odgovorni su za počinjene zločine po međunarodnom pravu. Odgovornost po pravilima međunarodnog prava za počinjena međunarodna krivična djela pretpostavlja suradnju s Ujedinjenim narodima u postupku kojim s oživotvoruje ta odgovornost, tj. suradnju na području suđenja i kažnjavanja počinitelja tih djela.

Takvo shvaćanje je suglasno pravilu iz čl. 89. Dopunskog protokola I. iz 1977, po kome u situacijama "teških povreda" ženevskih konvencija i toga protokola (tj. međunarodnih zločina), stranke preuzimaju obvezu da djeluju, zajednički ili pojedinačno, u suradnji s Ujedinjenim narodima i u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.

Za pitanje koje ovdje razmatramo, treba upozoriti i na članak VIII. Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948, koji predviđa da svaka stranka može zahtijevati od nadležnih organa Ujedinjenih naroda da poduzmu, u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, prikladne mjere za sprečavanje i kažnjavanje djela genocida ili bilo kojeg drugog djela kažnjivog po članku III. te konvencije.²⁰

Na neophodnost djelotvornog angažiranja Ujedinjenih naroda i njihovih organa u suzbijanju međunarodnih zločina i kažnjavanja počinitelja upućuje i "uvjerenje" istaknuto u preambuli Konvencije o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968. "da efikasno kažnjavanje ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti predstavlja važan element sprečavanja tekvih zločina, zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, jačanja povjerenja, daljnjeg

razvijanja suradnje među narodima i unapređenja međunarodnog mira i sigurnosti."

Realizaciji ovdje izrečenog "uvjerenja" međunarodna zajednica naroda može pomoći utemeljenjem Međunarodne komisije za utvrđivanje činjeničnog stanja, o kojoj pobliže govori čl. 90. Dopunskog protokola I. iz 1977. Ta bi, naime, Komisija bila nadležna da: a) ispituje sve činjenice za koje se tvrdi da predstavljaju "teške povrede" u ženevskim konvencijama i Dopunskom protokolu I. ili druge ozbiljne povrede tih konvencija ili toga protokola; b) olakša, putem svojih dobrih usluga, ponovno uspostavljanje štovanja ženevskih konvencija i dopunskog protokola I.

Nakon svega možemo zaključiti da, prema dokumentima s područja međunarodnog prava, Ujedinjeni narodi i njihovi organi, pa stoga i UNPROFOR, imaju značajne obveze i odgovornosti u pitanjima međunarodnih zločina, među kojima su i one koje se odnose na suradnju s pojedinim državama u slučajevima takvih zločina.

Uzevši to u obzir držimo da bi nadležni organi Republike Hrvatske (policija, javno tužiteljstvo), pozivajući se na gore citirana pravila međunarodnopravnih dokumenata, odmah trebali zatražiti od odgovornih predstavnika UNPROFOR-a suradnju u prikupljanju dokaza i utvrđivanju činjenica s pomoću tih dokaza o izvršenim ratnim zločinima u Hrvatskoj te pronalaženju počinitelja tih zločina. Pri tome valja imati na umu da sakupljeni podaci od strane UNPROFOR-a o izvršenim ratnim zločinima imaju posebno značenje i zbog dokazne vrijednosti tih podataka za Komisiju za istragu o ratnim zločinima u bivšoj SFRJ, koja je upravo ovih dana osnovana Rezolucijom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, kao i uopće za svjetsku javnost.

20 O sadržaju članka III. vidi naprijed pod II.

Vladimir Ljubanovic, Ph. D., Law Faculty of Osijek

UNITED NATIONS AND PROTECTION FROM INTERNATIONAL CRIME

Summary

In the war against the Republic of Croatia numerous international crimes have been committed, particularly on the occupied areas under the control of the Protective Forces of the United Nations (UNPROFOR). This is a reason and stimulus to discuss the question of duties and liabilities of the United Nations and its authorities, and, consequently, of the UNPROFOR in relations to the international crimes.

The notions of international crimes are contained, first of all, in the Statute of the International Military Court which is an annex to the so-called London Agreement on the penal proceedings and punishment of major war criminals from the European Axis Powers of May 8th, 1945. The international criminal acts, as the "heavy violation" of international conventions on the military law, have been quoted in those international conventions. The crime on genocide was defined in the Convention on Prevention and Punishment of Genocide Crimes in 1948.

From the United Nations Charter rules, 1945 (Art. 1 item 3, Art. 13, Art 55, Art 62, Art. 76), results that the human rights and freedoms protection is one of the main aims of the United Nations as well as that this protection becomes an interest and liability of the international community.

According to the so-called Principles of the International Law acknowledged by the Statute of the Nürnberg Court and its judgement accepted by the General Assembly of the United Nations, each international criminal regardless the internal state regulations and the state office he holds, is directly liable to the international community for the committed crimes. The war crime trial and punishment of such war criminals requests the foundation of an international criminal court.

There are rules in the International Law (Art. 8 of the Prevention and Punishment Genocide Convention from 1948, Art. 89 of the supplementary Protocol I with Geneva Conventions of 1977 and others) which result in the United Nations liabilities together with its authorities in the questions of the international crimes among which are the ones relating to the collaboration with some countries in the cases of such crimes. On the basis of these rules, the competent Croatian authorities should immediately request the collaboration with the UNPROFOR regarding data and proof collecting on the committed international crimes in Croatia, particularly on the occupied areas.